

Häverturen

MEDLEMSSKRIFT FÖR VÄRMLANDS HEMBYGDSFÖRBUND

Nr 3/2009

Näverluren

NUMMER 3 2009

ANSVARIG UTGIVARE

Sven Hede
0570-53020
svenhede@telia.com

REDAKTIONSGRUPPEN

Berit Juhl
0560-10854
berit.juhl@tyfonmail.se

Peter Olausson
0533-31024
lassevander@hotmail.com

Gösta Olofsson
0570-15882
go.olofsson@telia.com

GRAFISK FORM
KM idé/Kjell Sundström
0565-30320
kjell@km-ide.se

FOTOGRAF
Anges när denne är känd

PRENUMERATION
Helår 100 kr

ANNONSPRISER
1/1 sida 1 500 kr
1/2 sida 750 kr
1/4 sida 380 kr
1/8 sida 190 kr

Färdiga annonser tas i mot i pdf-format
skicka till kansliet@hembygdvarmland.se

TRYCK
RAMSTRÖMS TRYCKERI AB SUNNE

Nästa nummer
utkommer på följande datum
Nr 4: 14/12 manusstopp 2/11

Framsida: I slöttanna
foto Kjell Sundström, KM idé

INNEHÅLL

3 Ordföranden har ordet

Sven Hede

4 Nyeds hembygdsförening

Lennart Svensson och Olle Andersson

6 Tema kök och mat på Kollsberg

Berit Juhl

7 Nystuga på Säguddens Museum

Majken Magnusson

8 Glimtar från hembygdsommaren

Hembygdsföreningarna

10 Hur vi klädde oss förr

Inger Söderquist

11 Hembygdsförbundet tar nytt grepp

Monica Karlsson

12 Info från hembygdsförbundet

Styrelsen m. fl.

14 Hembygdsrådet i Säffle

Peter Olausson

16 Unik donation till Dalby hembygdsförening

Torleif Styffe

18 Håkon Håkonssons saga

Gösta Olofsson

19 Värmlands runstenar

Gösta Olofsson

22 Den mystiska branden i Persberg 1924

Jan Kruse

Visningsresans deltagare vid besöket på Kärnåsen, foto Monica Karlsson.
Läs Monica Karlssons referat på sidan 11.

2 november är manusstopp för nummer 4 skicka manus till: kansliet@hembygdvarmland.se

Ordföranden har ordet

Nu lär det inte bli några fler härliga sommark dagar. Ett visst hopp har vi väl om en skön Brittsommar. Sommaren, i varje fall sommarvädret, varade i bara två veckor. Men aktiviteten på hembygds-

gårdarna drabbades i de flesta fall inte. Tvärs om, Gammelvala i Brunskog hade fler besökanden än på flera år.

Den 13 maj genomfördes vår visningsresa för pensionärer från angränsande län, mer om detta på sidan 11. Trots lågt deltagande var engagemanget stort från ett flertal föreningar och deltagarna var mycket nöjda.

Vårt Accessprojekt, Kulturarv Värmland som startade 2006, avslutades den 31 augusti. Det är en imponerande samling foton, ca 70 000, som restaurerats och dokumenterats för eftervärlden. En positiv bieffekt är att ett samarbete startats mellan ett antal föreningar. Vissa föreningar uttrycker sig rent lyriskt om resultatet. Det verkar som om vi lyckats förbruka erhållna medel utan att överskrida dem. Det måste erkännas, att det var lite pirrigt mot slutet. Ett stort tack till alla deltagare för ett lyckat resultat!

Vår nästa stora utmaning blir riksstämman 2011. Vi i Värmland har blivit erbjudna att stå som arrangör. Under oktober måste vi bestämma var vi skall vara och bilda en kommitté, som ansvarar för arrangemangen. Kom med förslag! Detta blir en fantastisk möjlighet att få visa vårt vackra landskap med dess sevärdheter under avslutningsdagens bussresor

VÅRT HÖSTMÖTE är inplanerat till den 24 oktober på Nyeds Hembygdsgård i Molkom. Jag hoppas att din förening blir representerad. Hör av dig om du har någon fråga som du vill att vi skall ta upp. Årsmötet blir den 20 mars i Kristinehamn men till det får vi återkomma senare.

Trots eller kanske tack vare den regniga sommaren får vi nu i september glädja oss åt att skogen står full med bär och svamp. Hoppas att ni alla kan njuta av denna tillgång. ☺

Sven Hede

POST- och BESÖKSADRESS
Värmlands Hembygdsförbund
Skutboudden
671 94 BRUNSKOG

Kansliets telefontider:
Måndag–fredag 10.00–12.00
tel. 0570-522 09
fax. 0570-523 88
Sven Hede 0738-10 15 82
kansliet@hembygdvarmland.se
www.hembygdvarmland.se

FÖRBUNDETS HÖSTMÖTE

Höstmötet hålls lördag 24 oktober på Nyeds Hembygdsgård, Molkom
Kaffe och anmälan från 9.30
Förhandlingar 10.30–12.30
Lunch 12.30–13.30
Conrad Larsson, tidigare Värmlandsradion, kåserar om människor han mött och visar bilder. Visning av hembygdsgården före lunch eller före eftermiddagskaffet ca 15.00

Ni som har frågor eller har synpunkter som bör tas upp på höstmötet bör om möjligt lämna dessa före mötet, helst via mail till svenhede@telia.com

ÅRSMÖTET 2010

Är planerat till lördag 20 mars på hembygdsgården i Kristinehamn
Mer info kommer efter nyår

Nyeds hembygdsförening

Lennart Svensson och Olle Andersson

Som ni ser på översikt bilden så finns det många byggnader på Nyeds Hembygdsgård. Många är ditflyttade på senare tid men några har stått där sedan mitten av 1800-talet. Bland andra Hemvärnsgården, den som vi skall ha höstmötet i, som då var stall för den skjutsstationen som fanns där. En skjutsstation som för övrigt var en av Värmlands mest frekventerade (1865 utgick 2200 skjutsar däriifrån) med skjutsar mot Karlstad, Filipstad, Kristinehamn, Mölnbacka och Älvsbacka. Man kan gott säga att vi var en stor korsning på järnets väg. Men det fattas en byggnation, en byggnation som var väldigt viktig på min tid.

För många år sedan skrev jag dikten *Mjölkpallen* (se sista sidan) med en efterlysning om platsen för byggnaden. Jag läste upp den för dåvarande ordföranden Per Eriksson och sedan har jag läst upp den för två ordföranden till utan att bli hänvisad en plats att bygga på.

Nu är jag ordförande själv så nu finns det ingen återvändo, jag har sett ut platsen och tagit hem virke, så blir det bra väder och jag får arbetslust så kanske ni får vara med och inviga ytterligare en byggnation på vår Hembygdsgård. ☺

Mediedatabas på Internet – ett alternativ

Vi har under ett par år använt Sofie Reflex för framför allt föremålsregistrering. Detta kommer vi att fortsätta med framöver. Vår bedömning är att den lösningen har varit lite krånglig att använda (för omfattande) för bilder/media. I Sofie saknar vi dessutom ett enkelt och billigt sätt att publicera databasen på Internet.

Sofie är utvecklat för museers krav på dokumentation vilket inte riktigt rimmar med de behov de flesta hembygdsföreningar har. I vår förening vill vi så enkelt och billigt som möjligt dela med oss av vårt kulturella arv. Utan kostnad för allmänheten att ta del av det material som vi lägger ut på nätet. Vi hade gärna sett att en del av Access-medel använts till att skapa en för hembygdsföreningars behov anpassad databaslösning.

Efter att vi tittat på ett antal olika lösningar – och det finns en hel del sådana – provade vi först www.sockenbilder.se som uppfyllde många av våra krav men vi ville även försöka oss på att utveckla en lösning, baserad på våra önskemål. Våra önskemål i form av en kravspecifikation inlämnades till Karlstads Universitet som förslag på examensjobb. Vi fick napp!

Under våren 2009 har Nyeds Hembygdsförening med hjälp av två studenter på Karlstads Universitet utvecklat en databaslösning för inmatning och publicering av framför allt bilder på Internet. Lösningen omfattar även dokument-, ljud- och videofiler.

Den första versionen som vi nu använder oss av är uppbyggd med PHP som skapar WEB-sidor från en MySQL-databas. Inom IT-branschen betraktas detta som en standardlösning.

De kriterier som vi till en början satte upp var följande:

- Databasinmatningen skall ske online. Varje inmatare får ett lösenord.
- Publicering på vårt nuvarande WEB-hotell (One.com)
- Sökningen skall kunna ske på ett eller flera fält.
- På ett enkelt sätt skall besökarna kunna kommentera bilderna. Via en inbyggd e-mailfunktion skickas kommentarer/frågor till en e-mailadress som alla inmatare har tillgång till.
- Databasen skall även kunna användas av andra hembygdsföreningar som lägger in sina bilder i ett eget *album*.
- Sökningen sker i alla eller i ett speciellt album.
- Anpassning till engelska.

I den första version som nu publiceras har alla grundkriterier uppfyllts. Vi är tacksamma för synpunkter för att kunna förbättra både funktion och utseende. Du kommer till databasen via vår hemsida: www.nyed.se men även direkt till infosidan: www.nyed.se/wermlandsbilder/mediadatabas_info.htm

Vi håller på och tar fram en CD där vi visar en del av arbetsgången (anpassning av bilder till databasen samt hur en administratör matar in bilder och uppgifter i databasen. ☺

Om du vill veta mer, kontakta Olle Andersson alsterolle@gmail.com

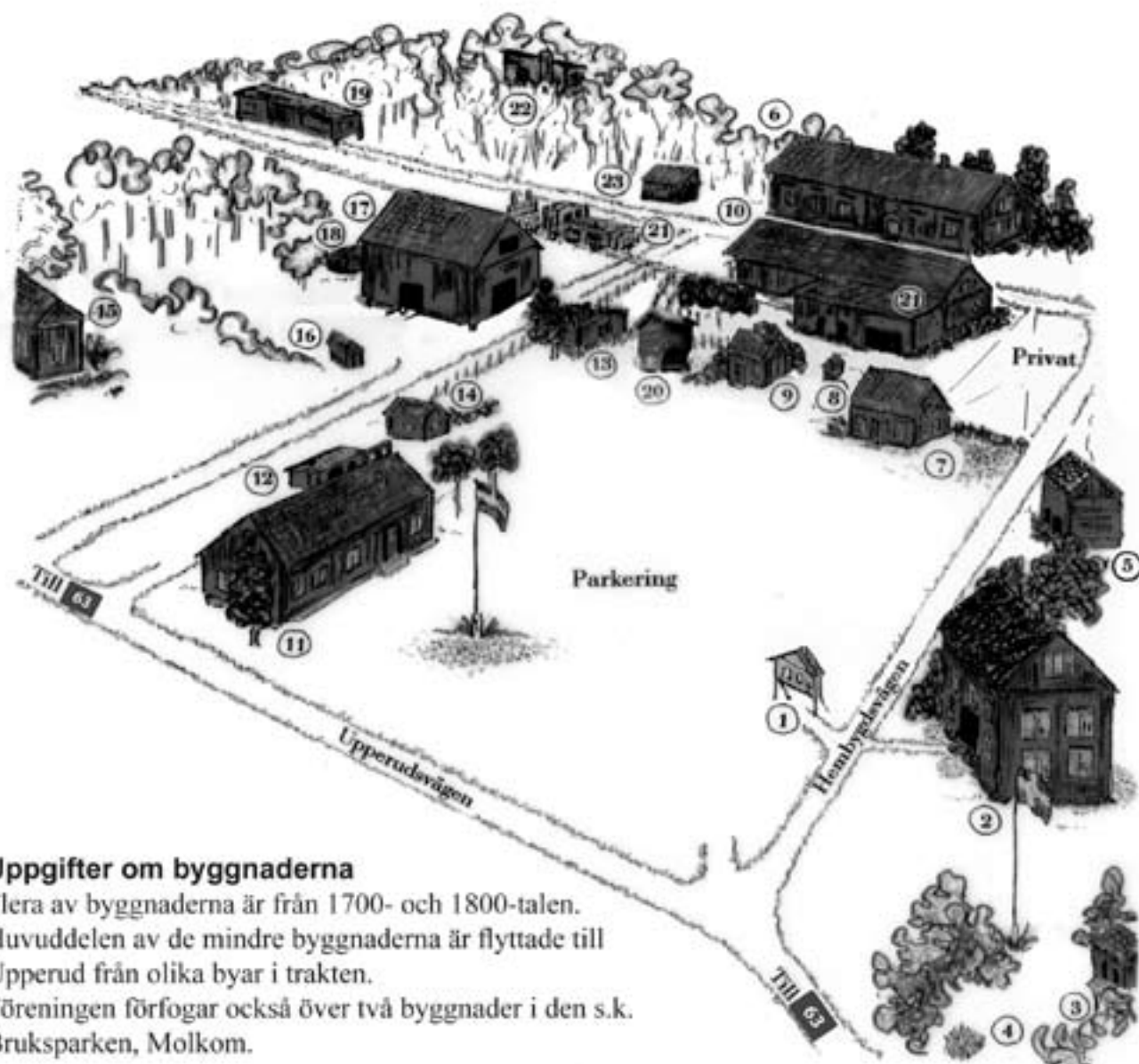
Hembygdsförbundets Höstmöte

Höstmötet hålls lördag 24 oktober på Nyeds Hembygdsgård. Kaffe och anmälan från 9.30. Förhandlingarna börjar 10.15

ORIENTERINGSKARTA

Nyeds Hembygdsgård

1. Anslagstavla	10. Utställningsloge och reparationsverkstad	16. Kiosk (danskvällar)
2. Gammelmgården, byggd i slutet av 1700-talet	11. Hemvärnsgården (gamla stallet)	17. Upperudslogen
3. Uthus med toalett	12. Uthus och förråd	18. Uthus
4. Jordkällare	13. Smedjan	19. Sågen
5. Magasin	14. Toaletten (har tillhört prästgården i Nyed. Enligt hörsågen har Carl von Linné gjort besök på dasset)	20. Kölnan
6. Dahlgrensgården. Vävstuga och textiltställning	15. Plåtmuseum	21. Blombackatåget med lokstall
7. Bakarstuga		22. Kolarkojan
8. Spruthus		23. Vedskjul
9. Annas stuga		

Uppgifter om byggnaderna

Flera av byggnaderna är från 1700- och 1800-talen. Huvuddelen av de mindre byggnaderna är flyttade till Upperud från olika byar i trakten. Föreningen förfogar också över två byggnader i den s.k. Bruksparken, Molkom.

Tema kök och mat på Kollsberg

Berit Juhl, foto Ola Rattfeldt

Sommarserveringen har varit öppen från mitten av juni till mitten av augusti. Många portioner motti har serverats till hungriga gäster från nästan alla hörn av världen. Även kakorna, våfflor och bullarna har haft en strykande åtgång. På midsommardagen anordnades ekumenisk gudstjänst, barndans och uppvisning av ett lokalt folkdanslag. Arrangemanget kring årets Countryfestival regnade bort. De indianklädda besökarna fick äta motti och fläsk och värma sig i storstugan. En stor loppmarknad arrangerades den 15 augusti. Den lockade många säljare och köpare.

BENGT JONSSON från Sebrafilm har visat ett antal gamla filmer under sommaren. Alf Brorson har guidat besökare och berättat om *Det gamla Torsby*. En skördefest kommer att anordnas under september. Affären Skansboa har sålt karameller, glass böcker m.m. Besökarna tycker det är spännande att se inventarierna och varorna från en gammal lanthandel.

NÅGRA TRÅKIGA INCIDENTER har inträffat under sommaren. Ett antal inbrott med skadegörelse har ägt rum i flera byggnader. Bland annat förstördes material som är svårt att ersätta. Gamla fina kläder slängdes rakt ut i Fryken. Polisen har inga spår efter förövarna. Sommaren är kort. Det mesta har regnat bort, men vi är nöjda ändå. Nu börjar förberedelserna för adventsbazaren!

Ny metod provades på hembygdsgdagen

Fryksände hembygdsgförening anordnar varje år en hembygdsgdag i slutet av juli. I år var temat kök och mat och en ny metod för smörtillverkning provades. I en gammal beskrivning stod det att grädde kunde läggas in i två lager linneduk och grävas ned i jorden på ett visst djup. Där skulle paketet ligga under exakt 29 timmar. Spänningen var stor när Mona grävde fram paketet exakt klockan 16.00 den 25 juli. Visst var det vackert solgult smör som kunde avsmakas tillsammans med det färska bröd som bakades i Damnbrätsstugan! Märta som

Glada korvgubbar från vänster Viktor, korvgubben John och Heinz som försöker locka till sig hungriga kunder på loppmarknaden

Kommersen var god på den välbesökta loppmarknad på Kollsberg den 15 augusti

delade med sig av receptet anger att det än så länge är hemligt! Besökarna kunde även få se gamla metoder för förvaring av mat. Ann-Margret demonstrerade konservering, torkning och saltning av grönsaker, kött och andra livsmedel. Färsk mjölk som kom direkt från en bondgård behandlades i separatorn och gästerna kunde bjudas på både kärnmjölk och nykärnat smör (kärnat i så kallad käppkärna)

I KÄRRÅSSTUGAN visades gammaldags tillverkning av jolappelkörv med korvhorn och fjälster. Lennart hade samlat deltagarna i gruppen *En smak av Fryksdalen* och de visade och sålde bröd, mjöl, ägg m.m.

BESÖKARNA KUNDE ÄVEN träffa de vanliga figurerna som steker kölbullar, spelar dragspel, säljer karameller, rökstugans trollkärningar, den fina lärarinnan som visar gamla undervisningsmetoder, grötkokerskor, fläskstekare, väffelgräddare och kaffekokerskor. En kock med vit hög mössa gick omkring och pratade om mat. Ett nytt program för hembygdsgdagen som blev välbesökt och intressant. 🍷

Nystuga på Säguddens Museum

Majken Magnusson, Säguddens Museum, Arvika

Det senaste året har varit ovanligt händelserikt för Västra Värmlands Fornminnesförening, som äger och driver Säguddens Museum i Arvika. Föreningen har genom åren flyttat ett flertal gamla byggnader till området, men nu gällde det att bygga ett helt nytt hus. Högloftet, där vår sommarservering fanns, brann ner för fem år sedan. Det var självklart att en ersättningsbyggnad skulle uppföras men inte hur den skulle se eller vad den skulle innehålla. Efter åtskilliga diskussioner kom föreningen fram till att det behövdes kafé, utställningslokal och arbetsrum och en ritning togs fram, som bedömdes uppfylla de flesta kraven.

NÄR DÅVARANDE ORDFÖRANDE Öivind Neiman i maj 2008 tog första spadtaget hade det föregåtts av en tid fylld av idogt planerande. En arbetsgrupp såg till att skaffa sponsorer för den del av kostnaden som inte täcktes av försäkringspengar och tidigare donationer. Det lyckades och föreningen behövde inte ta lån för att klara bygget. Arbetsgrupperna för inredning, museibutik och utställning var intensivt sysselsatta ända in i det sista. Kafépersonal och frivilliga såg till att allt var klart i kaféets kök. På invigningsdagen den 24 maj i år var allt väsentligt på plats. Det blev en enastående dag med Arvika stadsmusikkår som spelade, högtidligt invigningstal och massor av Arvikabor som strömmade till hela dagen. Huset har fått namnet *Nystuga* och kaféet heter *Kafé Nystuga*. Byggnaden har två flyglar som förbinds med huvudbyggnaden av glasade gångar. Kaféet och utställningslokalen finns i var sin flygel och mittenhuset innehåller bl. a. museibutik, kök och arbetsrum.

KAFÉET är ett rum utan vinklar och vrår och inredningsgruppens uppdrag blev att skapa en hemtrevlig och mysig miljö. Udda, lite äldre möbler med runda och fyrkantiga bord och olika slag av stolar ger den variation som eftersträvades. Ett av våra allmogeskåp och hyllor med föremål ur föreningens rikhaltiga samlingar bidrar till att göra kaféet till en trivsamt och integrerad del av Säguddens Museum. På 1950-talet fick Västra Värmlands Fornminnesförening en donation av konstverk och möbler som p. g. a. brist på utrymmen varit utplacerade runt om i kommu-

nen. Möblerna har vi äntligen kunnat återbörda till vår egen byggnad och de passar väl in i miljön. Inte minst viktig är uteserveringen som har en strålande utsikt över Kyrkviken och en välplanerad lekplats alldeles bredvid. I blickfånget finns även en väderkvarn som ursprungligen stod på Värmlandsnäs och ett lusthus som allmänt kallas kärlekskupan.

PREMIÄRUTSTÄLLNINGEN har ett kafétema då den handlar om *Kaféliv i Arvika*. Den bygger på Martha Baties uppsats från 1984 i etnologi, *Konditorn och småstaden*, där hon beskriver utvecklingen från 1800-talets mitt. I citat ur uppsatsen ger konditorer, annan personal och Arvikabor en levande bild av samhällsutvecklingen under 1900-talet som den speglar sig i kaféernas historia. Arvika kommuns bildarkiv har bidragit med intressanta bilder. Där

finns den stiliga interiören från Bergenholtz år 1907 och de tre konditorerna bredvid sina gesällprov från 1945, uppförstorade till nästan naturlig storlek. En av dem har berättat om sina erfarenheter från ett långt yrkesliv och lånat ut föremål. Det äldsta kaféet som fortfarande finns kvar, Nordells, har lånat ut såväl kakfat och kannor som bord och stol. Privatpersoner har frikostigt hjälpt till med föremål,

Interiör från premiärutställningen *Kaféliv i Arvika*

bilder och berättelser om sina favoritkonditorier genom tiderna. Anknytningen till samtiden får vi genom att barn och ungdomar från Bildskolan Pilen, öppna förskolan och fritidsverksamheten för funktionshindrade ungdomar arbetat under vårterminen med sin del av utställningen och skapat enastående bakverk i olika material. Det finns en vackert dekorerad jättestor gräddtårta, mindre tårtor som har lampskärmar som stommar men ser ut som de läckraste bakverk och andra fantasifulla tårtor, koppar och fat i keramik.

DEN NYA UTSTÄLLNINGSLOKALEN har verkligen förbättrat våra möjligheter att belysa och levandegöra olika aspekter av Arvikatraktens historia och samhällsliv. Arbetet med att färdigställa den nya byggnaden och utställningen har krävt mycket planering och ideellt arbete. Nu när vi ser resultatet är vi mer än nöjda och ser med spänning fram emot utvärderingen av den första säsongen. 🐾

Glimtar från hembygdssommaren

Glava Hembygdssförening

(rapportör Birgitta Juås)

HOTFULLA MOLN, ÅSKA OCH SKURAR kan inte skrämman bort de tappra midsommarfirarna på Glava hembygdsgård. Trots att bygdegårdar och hembygdsgårdar i vårt närområde också inbjuder till dans kring stängen, får vi varje år så många besökare att vi befinner oss på kapacitetsgränsen. I år anordnade vi också en hembygdsdag senare under sommaren där huvudpunkten var högtidlig invigning av vårt nya skiffermuseum med populära bröderna Öjeberget från Torsby som extra dragplåster. Även då kom över 200 besökare. Däremot är det svårt att locka besökare till hembygdsgården vid det ordinarie öppethållandet på söndagarna.

Vår andra gård, Källarsgården, tar emot besökarna i hemmaliknande miljö. Där har vi onsdagsöppet och dit kommer folk gärna, inte bara turister. Även ortsbefolkningen har funnit en träffpunkt där: Ett par timmars samvaro på verandan med kaffe och hembakt har blivit till en vana på onsdags eftermiddag.

Av Glava församling har hembygdssföreningen fått låna sockenmagasinet med strategisk placering vid kyrkan. Där serverar vi kaffe och våfflor och säljer hantverk i stark konkurrens med många andra. Vädret i sommar har inte varit gynnsamt för uteserveringar och kaffeförsäljningen minskade för första gången, men hantverksförsäljningen ökade efter flera års nedgång.

Brunskogs Hembygdssförening

(Rapportör Birgit Södervall)

FÖR HEMBYGDSFÖRENINGAR med friluftsanslag är sommarvädret betydelsefullt. Så också för oss i Brunskog. Säsongen inleddes under pingst-helgen då vi öpp-

nade kaffestuga och handelsbod. Då rådde strålende sol och varmt väder.

Samma väder fick vi under Hantverksmässan. Ihållande solsken och + 25 grader gjorde, att våra utställare och funktionärer fick en svettig helg. Troligen påverkade det också besökssiffrorna, eftersom publiken nog valde bad och sol i stället för Skutboudden. Men de som ändå kom kunde glädja sig åt en massa hantverk av hög kvalitet och modevisning av utställarnas kläder på lördagseftermiddagen med lokala mannekänger. Söndagen bjöd på en klädvisning från föreningens förråd av kläder från 1930 till 1970 ungefär. Det blev en rolig tillställning, med många igenkännande skratt. Besökssiffran blev ca 500 färre än ifjol, men mässan var ändå lyckad.

När vårt nästa kraftprov – Gammelvala – närmade sig hade det eviga regnandet börjat. Skutboudden är ju ett sankt område och marken började bli vattensjuk. Under själva veckan fick vi varannandagsväder med ömsom sol och ömsom regn. Den enda dagen utan regn var onsdag, vilket också märktes på publiktillströmningen.

Årets nyheter – vadmalstampen och träullsrivaren – väckte stort intresse. Ylleyget, som husmödrarna vävt under vintern, förvandlades till en mjuk och smidig vadmal, som passar bra till en väst, jacka eller kjol. Det blev så bra att man redan nu planerar att sätta upp en ny väv. Träullen rönt stor efterfrågan, främst, tror jag från alla som odlar jordgubbar.

Gammelvala är en kraftansträngning inte minst för den som skall se till att varor finns hemma. Så t. ex. förbrukas 1 400 kg skrädmjöl och 2 000 kg fläsk till nävgrötsköket. I våffelkaféet vispade man ihop 500 liter våffelmet och förbrukade 200 liter vispgrädda. Vi sålde 2 ton karamel-

Trällmaskinen i Brunskog. Trällullen röntte stor efterfrågan, främst från alla som odlar jordgubbar, foto Stefan Hensdal

ler, 4 500 hamburgare med bröd eller mos och 4 000 korv med bröd.

När vi sammanfattar Gammelvala så gick det förvånansvärt bra tack vare en tålig publik i regnkläder, stövlar och med paraply. Gammelvalaarbetarna är otroligt slitstarka, arbetsvilliga och gladlynta och det ger en positiv stämning. Vi kunde konstatera, att vi ökat antalet betalande med 2 000 personer jämfört med i fjol. Och mest

Gammelvalas årligen återkommande Dräktparaden röntte stor uppskattning även i år, foto Stefan Hensdal

Karina Björn, Överbyn lär ut grunderna i tovning. Barn från Holland, Tyskland och Vitsand flockades kring Karina och fick göra egna alster

beundransvärt av allt är att på måndagens arbetskväll efteråt kom över 50 personer som hjälpte till, trots hällregnet. Fantastiskt!

I skrivande stund den 30 augusti planerar vi årets höstmässa 5–6/9. Kursverksamheten startar snart, scanningen av bilder fortsätter, liksom släktforskningens idoga arbete. Planeringen av nästa år har påbörjats. Det är roligt att få vara en del av en sådan arbetsgemenskap!

Vitsands hembygdsförening

(Rapportör Inga-Greta Lindblom)

HEMBYGDSESTEN 26 JULI med friluftsgudstjänst, folkdans med dansare från Ulvsby och Kristinehamn, musik och sång av Sam och Marianne. Tovning med Karina Björn. Halmslöjd med Gunilla Hägerström, Karlstad. Loppis och kaffeservering. Allan Thörnevik, Karlstad överlämnar tavla *Knekten Anders Rattfeldt*.

Vi räknade till ungefär 150 besökare som njöt av en fin eftermiddag. Många utländska besökare från bl. a. Tyskland och Holland deltog också. Sommarens aktiviteter i övrigt har bestått av vandring till *Rövargrottorna* vid Jutomshälla och vandring vid Vägån, musikkväll på hembygdsgården med Erlands orkester. Föredrag om Finska släktnamn i Vitsand av Jan Myhrvold och Niclas Persson, Marianne Klarström berättade om sin bok om *Riddarna i Fryksdalen*. I Kristinefors anordnades konstutställning för 15:e året och samtidigt uppmärksammades de som var med och restaurerade Blåsmaskinshuset vid Kristinefors Bruk. Kvarndagen vid Kristinefors kvarn anordnas också i år, där man kan köpa nymalet skrädmjöl.

Östra Emterviks hembygdsförening

(Rapportör Marina Andersson)

UNDER 2009 HAR ARKIVGRUPPEN arbetat vidare med att organisera och tillgängliggöra Östra Emterviks arkiv

Färdsätten till Bonnrock har ofta agrikulturell anknytning, foto Marie Söhrman.

som förvaltas av hembygdsföreningen och arkivet kommer att öppnas för allmänheten i slutet av september. Under våren har en nålbindningskurs genomförts på hembygdsgården Ås Brunn, där entusiastiska kursdeltagare har invigts i nålbindandets konst.

Både föreningen och våra gäster hade tur under midsommar, vädret höll uppe så pass att man torrskodd kunde dansa runt majstången.

Musik saknas inte på vår hembygdsgård och i april genomfördes en allsångskväll ledd av den ämterviksbaserade kvartetten Sockenplock. I juni spelade Bonnrock rock 'n' roll på logen, ett årligen återkommande arrangemang som i år drog 750 besökare.

Gillar man fordon är Veteranfordonsdagen ett måste. Arrangemanget genomförs varje år i samarbete med LRF:s lokalavdelning. Mängder av äldre bilar, traktorer, maskiner och mopedrally lockar entusiaster från när och fjärran.

På Lagerlöfsfesten gav den 40-årsjubilerande teaterföreningen Emterviksamatorerna två föreställningar av *Nils H:son Berlings underbara saga*. Manuset är, som namnet antyder baserat på två av Selma Lagerlöfs verk; *Gösta Berlings saga* och *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Under Barnteaterveckan i juli fick barnen lära sig hur man arrangerar och spelar teater.

Under hösten kommer flera arrangemang att genomföras; arkivdagar, höstmarknad, utställning, ljusstöpning. Luciatåg och utdelandet av tidskriften *Östemtingen* inträffar på Luciadagen, dessutom tillkännages då vilka som får bidrag ur hembygdsföreningens fond. 🐾

Hur vi klädde oss förr

Text & foto Inger Söderquist

Strumpor

Männens strumpor är av naturvitt ylle i hela vårt landskap, utom i Ekshärad, där de är av vit bomull med inlagda röda "löver".

Bomull var ett fint köpematerial och därmed dyrare än ullen. I Norra Ny har de också röda "löver", men i Dalby är de enfärgat vita, men mönsterstickade. De tre nämnda socknarna har 2-ändstickade strumpor, medan södra delarna har vanlig stickning. Flera strumpor finns bevarade i dessa tre socknar.

Kvinnorna har naturvita yllestrumpa till de flesta bevarade dräktskick, men i Ekshärad och Norra Ny, är strumporna svarta och 2-ändstickade med röda "löver". Dalby och Norra Finnskoga har svarta, vanligt stickade strumpor utan dekoration. Alla strumpor når upp på eller över knäet.

Strumpeband

Förr existerade inte resår, så strumporna hålls uppe med strumpeband, som lindas två varv runt benet under knäet och av den undre delen viks det nerifrån upp under bandet till en ögla.

Se bilder av en mansstrumpa från Ekshärad och hur strumpeband knyts. Knytningen är lika för män och kvinnor. Männens strumpeband ska sitta runt strumpan och följaktligen under byxans nerkant. 🐾

Bomullsstrumpa och strumpeband

Strumpebandets påsättning

Strumpebandets knyting

Strumpebandet färdigknutet

Hembygdsförbundet tar nytt grepp

– Visningsresa, minimässa och gemensamma träffar

Monica Karlsson

Som en fortsättning på tidigare aktiviteter arrangerade Värmlands Hembygdsförbund med hjälp av Marianne Krönsjö, Anders Wiss och mig (Monica Karlsson) en visningsresa i länet. Först och främst tillskrevs alla hembygdsföreningar och de som ville medverka på ett eller annat sätt svarade upp till vissa kriterier. Det skulle vara möjligt att få en kopp kaffe med dopp eller någon annan förtäring, toaletter och parkeringsplatser var andra kriterier. Sjutton föreningar deltog och de betalade en mindre avgift härför.

Vad skedde sen?

Jo, vi bjöd in deltagare från nämnda föreningar till två kurstillfällen, ett i Brunskog och ett i Gräsmark. Där planerade vi för aktiviteten som sådan, d. v. s. planering, information och kurs i konsten att *uppträda rätt* på en mässa.

Visningsresan erbjöds till pensionsföreningar i Dalarna, Örebro och Skaraborgs län, och bestämdes till den 13 maj, den byggde från början på **tre teman**.

Märkesåret 2009. För att anknyta till vårt finska arv och då föll det sig naturligt att styra kosan till Gräsmark och Torsby.

Bygdespel. I detta tema satte vi fokus på alla hembygdsgårdar som har aktiviteter av allehanda slag. Bygdespelen är ett tacksamt tema och vi valde då att ge smakprov från *Klarälvsagan* och *Värmlänningarna*. Medverkade gjorde skådespelare från båda spelen till våra gästers stora nöje.

Vårt att fira var tredje temat. Mårbacka Minnesgård och firandet av 100-årsminnet av när Selma Lagerlöf som första kvinna mottog Nobelpriset i litteratur år 1909.

Minimässa

Av förklarliga skäl kunde vi inte besöka 20 hembygds gårdar på en dag, utan här mötte också övriga upp och presenterade sig för besökarna. Man fick också denna gång lite tid att utbyta erfarenheter och det uppfattades som mycket positivt av deltagande hembygdsföreningar.

Inbjudan skickades till ca. 800 föreningar och följdes upp med telefonsamtal. Tyvärr blev inte anslutningen så stor som vi hade hoppats, men det blev en VIP-dag för de som deltog och *vackerheta i Värmland* visade sig från sin bästa sida.

Resan gick från Karlstad till Gräsmark och Torsby och till Norra Råda och Ransäter för att sen avslutas i Karlstad. I bussen passade vi på att berätta om länet, skogarna, sjöarna och även om det moderna Värmland.

Våra föreningsmedlemmar öppnade upp med att sjunga *Värmlandsvisan*, iklädda hembygdsdräkter och stod sen som arrangörer av en minimässa i Gräsmark, på hembygdsgården. De 8 deltagande representanterna från pensionsföreningarna kom från stora som små föreningar och de var oerhört nöjda med dagen.

Tänk så det kan bli

Det var som om alla var på sitt bästa berättarhumör och våra deltagande guider efter vägen var mycket bra, skådespelarna rent av uppspelta och jag tänker bland annat på drängen och pigan i Värmlänningarna som hoppade upp i bussen på Kärnåsen och spelade upp öppningsscenen i spelet. Lägg därtill vår eminente busschaufför, barnfödd i Gräsmark som var full av roliga historier, liksom Anders Wiss, och även gästerna. Ja, jag önskar jag hade haft en bandspelare. När vi så avslutade resan i Ransäter, där Stina Hellquist fanns på plats när vi kom, så säger en av de deltagande damerna.

– Ja, minsann, om det är som dom säger att ett gott skratt förlänger li-

På hembygdsgården i Ransäter välkomnades vi av Stina Hellqvist. foto Monica Karlsson

vet, då lär vi bli riktigt gamla, så roligt som vi haft idag. **Och här kom tema 4 in, den värmländska berättarkonsten.** Det blev en minnesvärd dag för gästerna och faktiskt också för oss som deltog på olika sätt.

Ja, vad har vi då lärt av detta

På uppföljningsmötet i Lysvik samlades deltagande föreningar för en utvärdering och allt detta gav mersmak och föreningarna vill jobba vidare tillsammans. Det fungerade så bra med minimässan och till yttermera visso fick jag i uppgift att ta med mig till styrelsen för Värmlands Hembygdsförbund. Det är läge för fortsatt samarbete och då har man nästa års Landsbygdsriksdag i Sunne 6–9 maj 2010 i åtanke. Detta kommer att vara ett ypperligt tillfälle att få visa upp allt vi har att erbjuda. Vi har sett vilken effekt ett samarbete föreningarna emellan ger, så fortsättning följer. ☺

Värmlands hembygdsförbund
Skutboudden
671 94 Brunskog

Kansliets telefontider:
Måndag–fredag 10.00–12.00
tel. 0570-522 09
fax. 0570-523 88
Sven Hede 0738-10 15 82
kansliet@hembygdvarmland.se
www.hembygdvarmland.se

Lagra data digitalt

Efter det nu avslutade Access-projektet Kulturarv Värmland kan denna information vara aktuell.

Det finns idag många olika sätt att lagra datafiler – mer eller mindre lämpliga för långtidslagring från arkivsynpunkt. Och det är viktigt att försöka tänka långsiktigt från början, annars kanske föreningens mödosamma arbete är gjort bara efter några år.

När det gäller lagring av digitalt material kan man lite pessimistiskt säga att om framtiden kan vi inget veta. Det vi vet idag är att de försök i större skala som gjorts i kulturvärlden sedan 1980-talet och framåt kan lära oss att undvika de stora misstagen. Material lagrat på magnetband, skivor och andra lösa lagringstyper kan efter 10–20 år, i värsta fall ännu kortare tid, vara oåtkomligt när det inte längre finns utrustning för att läsa mediet.

CD-/DVD-skivor

CD- och DVD-skivor är olämpliga för långtidslagring av arkivmaterial. Livstiden för en CD-skiva är 3–5 år. Du bör endast använda skivorna som ett sätt att plocka ut delar av en bildsamling för vidare användning eller lättåtkomlighet, eller som en extra backup.

När CD-skivan gjorde sitt intåg revolutionerade den datalagringen – ett medium som kunde rymma mångdubbla mängder data jämfört med diskett. Många arkiv och andra började ivrigt digitalisera material och stoppa undan för lagring på CD-skivor av rekommenderat märke. Det lades ned resurser på vetenskapliga tester för att

se vilka skivor som skulle hålla för framtiden. Idag anses CD-skivor inte hålla för långtidslagring.

Hårddisk

En hårddisk är ett bättre alternativ för lagring som idag kan rekommenderas. Gärna en löstagbar hårddisk av något slag, dit du kopierar över bildfilerna med jämna mellanrum. Hårddisken i din arbetsdator kopplad till skanner etc. belastas ju hela tiden, så det är mycket risikabelt att förvara färdiga bilder där utan backup.

Även om du lägger bilderna på en hårddisk måste du räkna med att i framtiden flytta det till ett annat medium, eller nyare hårddisk. En hårddisk är inte outslitlig! Därför är det bra att ha sin backup på flera externa hårddiskar samt att förvara dessa på brandsäkert ställe.

Flashminne

Hit räknas USB-minne och minneskort som används t. ex. i digitalkamror. Dessa minnen kan vara ett alternativ för lagring. De tar liten plats och det är enkelt att flytta data vid behov. Livslängden sägs vara mycket lång. En annan fördel med dessa typer av minnen är att de, till skillnad från hårddiskar, inte har några rörliga delar som kan förslitas.

Server

Bra är också om föreningen kan samarbeta med ett arkiv eller länsmuseum och få lagra bilderna på deras servrar. Dessa institutioner arbetar med att ta ansvar för digitalt material på lång sikt. Men tänk på rättigheter till bildmaterial och användning innan du bestämmer dig för att lämna över materialet hit. Utforma ett avtal om vem som äger vad och har rätt att göra vad med materialet.

Bilder som skannats

Ska naturligtvis förvaras tryggt i arkiv. Med en bra digital kopia behöver du använda dem så lite som möjligt, men de ska likväl sparas för framtiden. Foton som är 100 år gamla tål ännu att tittas på, men en digital bild som är 20 år gammal kan vara oanvändbar.

Kostnader

Den i särklass största kostnaden för era digitala arkiv är alla tusentals timmar som lagts ner för att åstadkomma arkivet. Kostnaden för den tekniska utrustningen kan i jämförelse betraktas som försumbar.

Hälsningar Kjell Sundström. Källa: SHF tel: 08-34 55 11

Arkivens Dag 14 november

GLÖM INTE ATT ARKIVENS DAG firas över hela landet och i ett flertal värmländska kommuner lördagen den 14 november. Då öppnas dörrarna till historien på vid gavel. Vill du veta vad som händer i just din hembygd så läs mer på: www.arkivcentrumvarmland.se

Tack Tomas

Värmlands hembygdsrörelse vill tacka Tomas Jönsson när han nu lämnar sin plats som chef för Värmlands museum.

Tomas övertog ett nybyggt museum med gammal dålig ekonomi och styrning, och lämnar nu ett förnämligt museum på topp och med en personal som

visar en mycket positiv anda. Jag träffade honom när han kom till Karlstad. Vi fick en fin kontakt och kunde på enkelt sätt diskutera Värmlands bekymmer, möjligheter och utveckling.

När Garnisonen t. ex. skulle läggas ned, bidrog Tomas på ett engagerat sätt att hjälpa hembygdsrörelsen rikta myndigheternas uppmärksamhet på de rika minnen som vårt län har från beredskapsåren under andra världskriget. En tid då vårt läns befolkning fördubblades genom de stora militära koncentrationerna som förlades till vårt län. Mottot från Biskops Tomas frihetssång, "Frihet är de bästa ting som sökas kan all världen kring för den som frihet rätt kan bära", stämmer väl in på såväl beredskapstiden som på det sätt vi arbetade tillsammans med för att ta till var på minnena inför framtiden. Resultatet har blivit det brigadmuseum som nu är under uppbyggnad och ett ökat intresse för museerna i Järns- och Åmotfors.

Tack Tomas, för att du bistått oss när vi har haft behov av museal hjälp och att detta skett med fullt förtroende för hembygdsrörelsen förmåga att tillvarata sitt arv. Lycka till Tomas, när du lämnar Värmlands museum och ägnar dig åt friheten som företagare.

Karl-Axel Branzell

Användarmöte i Norrköping tisdag-onsdag 27-28 okt. Mötet är på Arbetets museum och börjar kl. 12.00 på tisdag och slutar 12.30 på onsdag. Läs mer på www.databasensofie.se

Välkommen Åsa

Värmlands hembygdsförbund hälsar Åsa Hallén, Värmlands museums nya chef, välkommen. Åsa tillträder den första oktober.

Prenumerera på Näverluren

Näverluren är medlemstidningen för hela Värmlands hembygdsrörelse. Utkommer med 4 nummer per år

Helårsprenumeration kostar endast 100 kr

En fin present till till din förenings eldsjäl

Hjälp oss och Värmland

Vinna Klenod 2009
Rösta på vår fiol

**Svenska folket röstar
fram en vinnare**

Röstningen pågår fram till
den 9 oktober

Den som röstar anger sin e-post
och kan därmed vinna frikort
som gäller på landets alla museer

Gå in och rösta

www.klenod2009.se/rosta.php

Hälsningar
**Östra Emterviks
Hembygdsförening**

www.ostra-amtervik.se/hbf

Hembygdsrådet i Säffle

Peter Olausson

Samarbete är oftast av godo inom föreningslivet: inte behöver man göra allt tillsammans, men det är av största värde att veta något om vad man håller på med och planerar bland "kollegerna". Hembygdsföreningarna i Säffletrakten har haft organiserade kontakter alltsedan 1978, när driftigt folk inom Säffle kommun inbjöd till ett s. k. hembygdsråd. Alltsedan dess har rådet fungerat som ett frivilligt beredande organ till kulturnämnden (med efterföljare). En grundläggande uppgift har varit att ge råd när politikerna skall fatta beslut om det ekonomiska stödet till hembygdsföreningarna och deras olika projekt. Hembygdsrådet fungerar dessutom som ett kontaktorgan, inom vilket de olika föreningarna informerar om vad man gjort och vad man vill göra. Ibland kan man också planera för något gemensamt. Ett exempel på det senare från hembygdsrådets senaste möte i år avser en ny utgåva av foldern *Hembygdsgårdarna i Säffle kommun*, som första gången utgavs i april 2004. En annan gemensam angelägenhet är att förse kommunen med bilder och texter från och om varje socken för att pryda de sammanträdeslokaler i stadshuset, som har namn efter församlingarna i bygden. Hembygdsrådet består för närvarande av hembygdsföreningarna i Gillberga, Kila, Långserud, Svanskog och Säffle tillsammans med Värmlandsnäs hembygdsförening och Föreningen Tingshuset i Häljebol. Ordförandeskapet växlar årsvis, f. n. håller Göte Söderqvist ifrån Gillberga i rodret, understödd av kultursekreteraren Lena Karlsson från kommunen.

Museum och marknad i Gillberga

Vid årets sammanträde – hållet i Nysäter den 24 augusti – hade rådet fördelningen av totalt 50 000 kommunala kronor att ta ställning till. Tilldelningen sker efter behov och med hänsyn taget till föreningarnas ekonomiska situation och orsakade inga som helst bekymmer för församlingen. I Gillberga och Svanskog bygger man, i Säffle ligger fokus på ett fortsatt arbete med sina omfattande fotosamlingar och de tre föreningarna föreslogs att få en lite större delen av den gemensamma kakan den här gången.

Deltagarna vid mötet fick se prov på musealt storverk när man under Göte Söderqvists ciceronskap vandrade runt på Hembygdsmuseet med sina ca 7 000 väl presenterade och dokumenterade föremål. Samlingarna i den gamla stallbyggnaden nära marknadsbodarna i Nysäter växer ständigt genom frikostiga donationer. Här finns numer Värmlands förmodligen finaste polisiära samlingar, med material från polisens verksamhet i både Säffle och Karlstad, detta tillsammans med föremål som belyser allt från bio till brandbekämpning. En grupp på omkring fem personer samlas en dag i veckan och arbetar med lokaler och föremål för att förbättra och utöka. Museet har visats för en hel del grupper under den gångna sommaren och guidning kan erhållas via en kontakt med föreningen.

Utöver arbetet med föremålssamlingarna och det dagliga öppethållandet med kafé och hantverksförsäljning sommartid vid Gamla Järnhandeln ägnar man åtskillig uppmärksamhet åt olika arrangemang i bygden. Hembygdsföreningen har i år firat valborg och nationaldag som vanligt, liksom friluftsgudstjänst vid hembygdsgården. Årets största begivenhet, Nysäters marknad, arrangerar man tillsammans med hembygdsföreningen i Långserud och två idrottsföreningar på orten. Den går alltid av stapeln sista lördagen i augusti månad, kräver ca 260 funktionärers engagemang och lockar omkring 15 000 besökare. Så också i år.

Fotografier och intervjuer i Säffle

Andra medverkande vid hembygdsrådet kunde också vittna om stor och vital verksamhet. Säfflebygdens hembygdsförening ägnar sig framförallt åt sina fotosamlingar och har inte minst för det ändamålet haft tre projektanställda under året. De har sysslat med att skanna och dokumentera fotografier ur fotograferna Åbergs och Carlsbos efterlämnade bestånd, men också gjort intervjuer med folk i trakten – intervjuer som presenterats under årens lopp genom två böcker. Material finns för en tredje. Här pågår också arbetet med att få sitt material in i databasen Bygdeband, tänkt att användas brett över hela landet (och utrikes med, för den delen).

Man firar också midsommar vid sin hembygds gård i centrala Säffle, där man även anordnar föredrag. Föreningen ger hjälp för den som vill veta mer om sina rötter också via släktforskning.

Bygdevandring och skördefest på Värmlandsnäs

Värmlandsnäs är en förening med ett stort geografiskt område och innefattar samtliga socknar på Näset. Man har ingen egen hembygds gård, vilket givetvis är på gott och ont. Det förnämliga är att man har möjlighet att sprida sin verksamhet ordentligt och besöka olika delar av sitt stora distrikt. Under året har man bl a anordnat ett musikkafé i Ölseruds bygdegård, en loppis- och hantverksförsäljning samt en bygdevandring, ledd av historieläraren och lokalhistorikern Kennet Larsson. Det största arrangemanget återstår i skrivande stund: det rör sig om Skördefesten 5–6 september, då tusentals besökare far runt till ett tjugotal besöksstationer och där föreningen är djupt involverad, tillsammans med många andra. Hembygds gillet kommer också att ha en träff i Millesvik längre fram under hösten.

Andliga visor och bagarstuga i Långserud

I Långserud pågår också en livaktig verksamhet, med åtskilliga programpunkter, många av dem koncentrerade till

den s.k. *Långserudsveckan* under juli månad, då bl. a. det bejublade Mopperallyt arrangeras, tillsammans med andra föreningar i bygden. Man har haft påskvandring, ett nationaldagsfirande med svenskt-finskt tema (med anledning av märkesåret, 200 år sedan Finland och Sverige gick skilda vägar), en gårdsvandring till och genom gårdarna Övre och Nedre Kolsäter samt en sångkväll med andliga visor, till minne av en av väckelserörelsens verkliga pionjärer i mitten av 1800-talet, bygdens son Johannes Andersson. En minnessten över honom, som ofta kallades för Fjellstedts-Johannes efter sitt släktskap med den riksbekante kyrkomannen Peter Fjellstedt, står vid hembygdsgården.

Man har också haft en utställning med konfirmationskort, där man försökt få kompletteringar till de många namn, som man redan samlat ihop på alla barn som konfirmerat sig i bygden från 1800-talets slut och framåt. Det arbetet fortsätter. Även representanterna från Kila kunde vittja om hur intressanta konfirmationskorterna är för att få ett grepp om människors liv och öden. De har lagt ut foton på sin hemsida, för att få människor att komplettera uppgifterna om pojkarna och flickorna på korten.

Långserud arrangerar under hösten både berättarkväll och julpyssel. Ett större projekt har varit bygget av en gammaldags bagarstuga vid hembygdsgården, gjord efter alla konstens regler med lerbruk och allt. Meningen är att baklystna människor i och utanför bygden skall få använda ugnen, när allt står klart.

Lagfartsdokumentation av Föreningen Tingshuset i Häljebol

Föreningen Tingshuset har dokumentationen av bygdens äldre skriftliga historia som sin huvudsakliga uppgift. Bygden i det här fallet är Gillbergs och Näs härader, vilket motsvarar hela Säffle kommun tillsammans med delar av både Arvika och Grums kommuner. Genom att läsa samtliga domstolsprotokoll från 1600-talets början och fram till ca 1860 har man åstadkommit två databaser, som tar upp alla orter och alla personer, som nämns på de ca 50 000 sidorna. Databaserna utgör ingångar till all slags lokalhistorisk forskning om bygderna. De finns tillgängliga via datanätet genom SVAR, som är en del av Riksarkivet. Hans-Åke Danielsson, som är den som läser och registrerar, håller nu på med ett liknande arbete när det gäller samma område, men nu avseende alla registrerade försäljningar av jordegendomar under tvåhundra femtio år. De nya databaserna beräknas stå klara i slutet av år 2010.

Utöver dokumentationsarbetet visar föreningen ibland den kriminalhistoriska utställningen vid tingshuset i Häljebol, detta efter överenskommelse från fall till fall. Under året har man också genomfört en kriminalhistorisk exkursion samt arrangerat en trubadurafton vid Nysäters hamn-magasin. Ett arrangemang återstår: firandet av tingshusets hundra år lördagen den 12 september.

Sillsexa och järnvägshistoria i Svanskog

Hembygdsföreningen i Svanskog berättade vid hembygdsrådets möte om vad man haft för sig på valborg och i samband med den s.k. Svanskogsdagen, då bygdens ideella krafter samverkar. Träffarna har duggat tätt, med samlingar också under nationaldagen och till en sommarfest med underhållning av Brunskepöjkera. Man har genomfört en pilgrims-marsch, haft gudstjänst vid hembygdsgården och dessutom varit värdar för den populära sillsexan, dit alla som hjälpt till med ett och annat under året inbjuds att delta. Festandet fortsätter med ett smörgåsbord den 12 september.

Föreningen har planer på att expandera genom att bygga fler P-platser vid hembygdsgården och dessutom få lite mer utrymme på sin loge, där de museala samlingarna kring fiske, järnvägshistorien och mycket annat visas upp.

Torpdokumentation i Tvetå och geo cashing i Kila

Kila hembygdsförening har ett nyttjanderättsavtal för sin hembygdsgård, Mor Annas stuga, och använder den ganska flitigt. Under Kilaveckan i juli månad händer det mesta i bygden. I år har man haft en berättarkväll kring lanthandelns historia, en sångkväll, en gudstjänst och en torpvandring. Det är många hemmans torp att gå igenom och för varje år produceras ett häfte, som behandlar ställen som man passerar.

Kila har haft en del verksamhet också i grannsocknen Tvetå, som saknar egen hembygdsförening. Det har bl. a. resulterat i en CD-skiva med resultatet av en torpinventering för Tvetå, omfattande ett par hundra ställen. CD:n kostar 100 kr att köpa.

Bo Kihlgren från Kila berättade till sist under hembygdsrådet om något som kallas geo cashing, som Kila av en slump blivit inblandade i. Det rör sig om elektroniska dosor, som entusiaster över hela landet lägger ut på spännande platser, och som de som är med i leken sedan tävlar om att hitta via GPS-pejling. En sådan plats har varit det s.k. *Lauras minne*, en vacker utsiktsplats inte långt från Kila kyrka. Geo cashing – ett nytt sätt att hitta i och till hembygden? Vem vet om det är framtidens melodi? ☺

Unik donation till Dalby hembygdsförening

Torleif Styffe

Dalby hembygdsförening har fått en alldeles speciell donation från överste Bengt Ekelund i Täby. Det händer ju då och då att det kommer in föremål från svunna tider till hembygdsgården, men den här gången var det inget gammalt bruksföremål utan ett fotoalbum.

ett vackrare fotoalbum är det svårt att finna. Det är pärmar av tjockt läder med präglade bokstäver och dekorationer. Bokstäverna är förgyllda liksom de kraftiga spännen man låser ihop pärmarna med. Bladen är styva och tjocka med insticksfack för fotografier.

Trots all denna prakt är det ändå inte albumet i sig som är intressantast utan bilderna inuti. Albumet var nämligen en gåva till Bengt Ekelunds farfar, provinsialläkaren J A Ekelund, "från vänner i Dalby distrikt 1896". Förmodligen som en avskedsgåva.

Vännerna var många och intressant är att se vilka personer det var som räknades in i läkarens vänkrets. I den tidens Dalby var det utan tvekan mest utifrån kommande personer som räknades till herrskapen och kunde glänsa med att umgås med läkaren. Några personer från socknen finns med i bildgalleriet, och då är det sådana med den tidens statusyrken som lärare och i viss mån handlare. En riksdagsman finns också med.

Annars var det främsta kravet på hemmafolk som ville umgås i finare kretsar att de var förmögna. Då var saken klar. Jag ser efter vad Karl L:son Bergkvist har att säga om detta i sina uppteckningar (*Dalby i gamla tider – Kulturkoppra*):

"Ståndspersoner var i första hand prästen och doktorn, därjämte lantmätaren, ingenjör och högre officerare, s k herrskap (på herrgård). Apotekaren, bankkamrern, skolläraren, nämndemän och andra mera förmögna bönder var väl också ståndspersoner. Rättaren på en bolagsgård ansågs också som något förmer än en vanlig arbetare, liksom en skrivkarl i allmänhet betraktades som något slags halvherrskap."

Roligt är att notera att en husföreståndarinna har kommit med på ett porträtt bland dessa högre ståndspersoner. Tjänsten medförde säkert en viss status, inte minst för att hon arbetade hos apotekare Viberg. Men denna dam skulle faktiskt ha kunnat komma med av ett helt annat skäl eftersom hon i efterhand skapats en liten plattform i den svenska litteraturhistorien. Apotekare Vibergs husföreståndarinna har omnämnts som släkting till Hjalmar Söderberg och var den som lät honom komma på besök några månader 1893, ett besök som satt spår i litteraturen. Hennes namn var Emma Dahlberg.

Bland andra personer i provinsialläkarens album räknar jag här upp några (alla är inte heller namngivna):

- Riksdagsman Bengt Bengtsson, Gunneby.
- Bruksförvaltare Pollack på Likana, stor skogsägare.
- Fru Pollack är givetvis med.
- Arvid Böhlmark, som en tid arbetade på Likana bruk gifte sig med en Pollackflicka och blev Skandinaviens störste lampfabrikör. Han och hans fru finns porträtterade.

Vidare länsman Ludvig Nilsson, björnskytten och flottningförmannen Lars Larsson från Långflon, lektor Medén med fru, veterinär Kjellgren med fru, förvaltare Skarling med fru, handlande Borgman med fru, sergeant Lundborg, prästen Lindström, familjen Hård af Segerstad och familjen Otterborg (Rudolf Otterborg var son till disponenten på Letafors bruk och gift Pollack).

Familjen Ohlberg från Uppsala. Bild

Apotekare Wiberg

Folkskollärarinnan
Wiberg m. fosterdotter

T. v. Emma Dahlberg
hushållerska hos Wiberg

Fru Pollack

Per Pollack

Fru Böhlmark född Pollack

Herr Böhlmark

Maria Jonsson
affärsinnehavare

Karin Lundborg

Herr Örtensten

Lars Larsson, björnjägare

B. Bengtsson

Sigrid Bengtsson

Rudolf Otterberg

Prästen Lindström

Fröken Sigrid Amundsson

Amundsson

Fru Hulda Kjellgren

Veterinär N. H. Kjellgren

Ludvig Nilsson, länsman

Håkon Håkonssons saga – härnadståget genom västra Värmland 1225

Gösta Olofsson

Håkon Håkonssons saga om bl. a. härnadståget genom västra Värmland 1225 intar en särställning bland sagor med sin detaljrikedom och absoluta tillförlitlighet. Den kan faktiskt med fog sägas vara verklig västvärmländsk historia. Några av socknarna och platserna är i sagan för första gången omnämnda i skrift. Sagan om Håkon Håkonsson skaldades av Sturla Tordsson, som föddes på Island 1214. Sturla Tordsson, brorson till Snorre Sturlasson, var isländsk lagman och framstående historiker under 1200-talet. Det bör sägas att den tidens saga inte hade samma betydelse som saga hos oss i dag. Den tidens sagor skall tolkas som historiska, traderade berättelser. De var den tidens kunskapsöverföring av historiska händelser.

Håkon Håkonsson var kung i Norge åren 1217–1263. För att göra en lång historia kort var det så att Kung Håkon funnit att han behövde näpsa värmlänningarna. De hade inte bara lämnat fristad till oppositionella, bl. a. åt kungapretendenten Sigurd Ribbung som från Värmland gjort infall in i Norge, mest från Nordmarks härad, utan också till yttermera visso terroriserat bohuslänska bönder.

Kung Håkon hade inte mindre än tre gånger tillskrivit sveakonungen Erik den läspe och halte och klagat över att hans fiender ostörda fick hålla till i hans domäner. Bl. a. erinrade han om tidigare överenskommelse att de skulle jaga varandras fiender ut ur sina riken. Men utan resultat. Detta skall nog inte skyllas kung Eriks kroppsliga lyten utan snarare förklaras av att Värmland på den tiden nog fortfarande var en tämligen självständig landsända i utkanten av Svea rike. Detta var vad också kung Håkon så småningom fick klart för sig, varför han tog saken i egna händer, mönstrade sina trupper, och den 20 januari 1225 tågade vintervägen genom Edskogen in i Värmland.

DET VAR FÖR SIN TID ETT VÄLDIGT KRIGSFÖRETAG och det mest omfattande norrmännen företog under hela medeltiden. Håkon Håkonssons krigshär skall enligt Sturla Tordsson ha omfattat omkring 3 500 man, 1 700 hästar och 400 slädar. Vintern var mycket sträng det året, t.ex. hade Kattegatts is en tjocklek och utbredning som inte upplevts i mannaminne. Den stränga vintern underlättade dock för kung Håkon och hans operation. Han förflyttade sig raskt över de frusna vattendragen med sina mannar från härad till härad, där de drog brännande och härjande fram och vållade befolkningen många olyckor.

Men kung Håkon och hans folk drabbades också av en riktig olycka. För vintern var som sagt mycket sträng

Minnesstenen vid Gladisvall

och kylan verkligen stark och orsakade kungen och hans män den förgävelsen, att det medförda vinet frös under marschen genom Edskogen. Kungen menade då att det inte längre var till någon glädje och kastade helt sonika ut flaskorna vid gården Medalbaer (Mellbyn). Hans kuskar och soldater lämnade dock inga möjligheter oprövade utan slog sönder flaskorna och åt upp isbitarna. De blev då så berusade att de slogs hela natten under stort oväsen. Kungen fick inte ordning på sina mannar förrän långt fram på förmiddagen.

EFTER MARSCHEN GENOM EDASKOGEN nådde kung Håkon och hans armé Morast i Eda socken fredagen den 24 januari 1225. Efter övernattnings hos Odd Eriksson i Mellbyn, och när mannarna tillnyktrat, fortsatte han sin bestraffningsexpedition söderut och efter en uppenbarligen snabb resa över Bysjön och Nysockensjön nådde han Arvika lördag ”*tidigt om kvällen*”. Under etappen Mellbyn-Arvika inträffade inga nämnvärda incidenter. I dagningen söndag morgon besöktes kung Håkon av en sexmannagrupp från gården Strand i Värmskog. Gruppens ledare Geir lyckades framgångsrikt förhandla med kung Håkon att skona Strands 14 gårdar.

DEN 26 JANUARI LÄMNADE HÄREN ARVIKA och drog österut och vidare söderut på den likaledes hårt frusna Värmeln ner mot Vermabygd, bygderna kring Värmeln

Torgers källa

och södra Glafsforden. Det kan vara på sin plats att uppmärksamma här att forskarna haft olika uppfattningar om kung Håkons turer i de här trakterna. I vilket fall vände krigståget norrut efter västra sidan av Glafsforden brännande allt i sin väg där inbyggarna ej var hemma, bl. a. Gladathorp/Gladafors. I dag Fors vid Glasälven, som avvattnar Glaåkern. Där var också den medeltida kyrkoplatzen Gladisvall belägen (Munkkyrkan på Gladavall). Det första kapellet på Gladisvall var uppfört och verksamt vid tiden för kung Håkons straffexpedition. Att bevittna hans väldiga armé storma fram genom trakten måste ha varit en chockartad upplevelse för folket.

NÄR KRIGSTÅGET NÅDDE KNOLL bad bönderna om förskoning och förlikning vilket beviljades. Förklaringen till denna storsinhet från kung Håkons sida lär ha varit att ribbungarna ej varit i trakten, d. v. s. att Sigurd Ribbung ej hade några anhängare i bygden. Kung Håkon tog dock löfte av bönderna att de inte skulle delta i framtida plundringar på norskt område. För säkerhets skull förde han dock i alla fall med sig åtta män som gisslan till Norge.

På sin fortsatta väg norrut kom kung Håkon till bonden Gils på gården Strand i Älgå socken (som dock icke brändes, enligt sagan). Tvärtom kom Kung Håkon väl överens med Gils, som han övernattade hos. Men när kungen drog vidare norrut lät han bränna samtliga gårdar längs västra fjordstranden (Glafsforden).

STURLA TORDSSON BERÄTTAR vidare i en utveckling i samma saga att Håkon Håkonsson vid denna sejour genom Västvärmland hade sin väg förbi gården Strand i Älgå socken, där en helig man vid namn Torger blivit dödad av värmlänningarna och fått sin grav. I samma socken finns också enligt traditionen en helig källa som anses ha anknytning till missionären Torger och kristnandet av Värmland. Västra Värmlands Fornminnesförening reste 1936 en sten vid källan med inskriften "Offerkälla – Torger döpte här".

EFTER ATT SOM SAGT HA BRÄNT NED samtliga gårdar efter Glafsfordens västra strand anträdde kung Håkon återståget västerut till sitt konungarike. Härvid utgick han från Saurvik, dagens Sulvik. På den tiden var det dock inte lika enkelt som i dag att ta raka vägen över den starkt kuperade Finnskogen. 172:an mot Nordmarken var inte påtänkt. Det är därför rimligt antaga att framryckningen nu bromsades upp när frusna sjöar och snabba isar inte alltid låg i färdriktningen. Från Sulvik gick stråten i alla fall först norrut över Ränken mot Flogned i Köla, varifrån den vände mot söder ned till Koppom i Järnskog och slutligen genom Karlanda till Selen i Holmedal.

OLYCKLIGTVIS FÖR BEFOLKNINGARNA i Järnskog och Karlanda hade ovannämnde kungapretendenten Sigurd Ribbung beretts fristad i dessa områden vilket kung Håkon var väl medveten om. Det ledde till den logiska konsekvensen att dessa bygder ödelades i grunden, d. v. s. i ordets mest egentliga betydelse. Det anses att denna förödande förstörelse påtagligt försenade sockenbildningarna av Järnskog och Karlanda, åtminstone i känd och officiell bemärkelse.

Det är i sammanhanget av intresse att uppmärksamma, att sagan talar om dels Holmadal och dels västra Holmadal. De som forskat i dessa socken- och ortsnamn menar, att Holmadal den gången var nuvarande Järnskog och Karlanda socknar och västra Holmadal nuvarande Holmedals socken. När kung Håkon i alla fall nådde Holmedal bad prästen om nåd för socknen och bönderna.

"När han där sedan nådde Västra Holmadal kom präst och bönder och bad om förskoning. Kungen lät sig strongly bevekas, fick fägnad och natthärbärge hos prästen och drog följande dag om morgonen vidare västerut och kom vid middagstid till sitt rike. Om natten voro de på Folkesberg i Borgarsyssel".

Folkesberg i Eidsberg sogn var Håkons födelsegård. I Holmedal har Håkon Håkonssons saga tillmätts stor betydelse i olika sammanhang med sockenhistoria och sockenbeskrivningar, då det anses att den för första gången lyfter fram sockennamnet i historien., 🐦

Källor: Bl. a. Alf Henrikson och Arvid Ernvik

Värmlands runstenar

Text och foto Gösta Olofsson

Mycket omkring våra runstenar är höljt i dunkel. Så är det naturligtvis med det budskap runristaren formulerade för tusen år sedan eller mer. Här hugger även den drivne uttolkaren och experten inte sällan i sten. Samma är förhållandet med runskriftens ursprung. I vilket fall dyker den upp i andra århundradet efter Kristi födelse. De äldre runorna hade stor spridning bland alla germanfolk. Men mest kom de till användning inom nordgermanernas språkområden och det tycks vara fullt klarlagt att runskriften framför allt utvecklades och användes i Skandinavien. Även om varianter förekommit i utomskandinaviska länder talar vi i Norden om två skilda, specifika runrader (alfabeten), den urnordiska (urgermanska) runraden och den vikingatida runraden. Runskriften ansågs på sin tid vara given av gudomliga makter, t.ex. uteslöts inte att Oden haft ett finger med i upplägget. I Sverige finns ca 3 600 runinskrifter, varav ca 2 800 är runstenar. I Värmland knackades sparsamt på sten. Hur många de ursprungligen var vet vi inte. Inom landskapet finns i dag endast fyra runstenar, som presenteras nedan.

RUNALFABETET brukar kallas för futhark, eftersom både den urnordiska och den vikingatida runraden börjar med just dessa runor (bokstäver). Det är tydligt att runorna haft de latinska versalerna som förebilder. Detta stöds också av bokstävernars ljudvärden. Runorna, såväl urnordiska som vikingatida, består ursprungligen och i grunden av huvudstavar och bistavar. Huvudstaven är i regel lodrät men kan i enstaka fall vara snedställd. Bistaven kan vara anting-

en sned eller böjd. Runorna skrevs från vänster till höger eller från höger till vänster. Läsiiktningen kunde även ändras i en och samma skrift.

DEN URNORDISKA RUNRADEN hade 24 tecken och systemet var för sin tid mycket avancerat och anses ha motsvarat den tidens språkljud mycket väl. Den urnordiska runraden var i bruk ca 200–800 e. Kr. En av de tidigaste uppteckningarna av den äldre runraden kan avläsas i tre grupper på den mycket vackra Vadstena-brakteaten (hängsmycke). Om än väl ägnade sin tid är runristningarna enligt den urnordiska runraden mycket svårtolkade i dag. De flesta av dem kommer aldrig att bli helt uttolkade.

VID VIKINGATIDENS INSTEG i historien, 800-talet, ställdes runristaren inför nya och svårbemästrade problem. Det som hänt var att språket då undergått betydande förändringar och bl.a. berikats med ett stort antal nya ljudnyanser, som alltså inte hade några motsvarigheter i det befintliga runalfabetet. Vad göra i den situationen? Ja, uppenbarligen uteslöt man att bygga vidare på det gamla systemet med 24 tecken. Det bedömdes förmodligen ha blivit ohanterligt. Lösningen blev i stället att man komprimerade och förenklade det ursprungliga systemet. Ett tecken fick helt enkelt motsvara flera olika språkljud och nyanser. Sammantaget kan man säga att det nya systemet underlättade för ristaren men försvårade för läsaren av texterna. Med den konsekvens och relativa snabbhet som det nya alfabetet infördes är det uppenbart, att det var ett resultat av en mycket medveten handling. Plats alltså för den vikingatida runraden med 16 tecken.

DEN 16-TYPIGA FUTHARKEN var alltså ingen total revolution; inte mindre än tio runor övertogs praktiskt taget oförändrade från det äldre runalfabetet. Den nya runraden kom att få två huvudvarianter: "Normalrunor" och "Kortkvistrunor". De senare är något förenklade och rimligen något snabbare att "skriva". Men inte nog med det, förenkling låg uppenbart i tiden, så ytterligare en rationalisering av alfabetet kom att göras i det att man gjorde runorna helt stavlösa. Därmed hade skapats runskriftens absoluta snabbskrift (eller stenografi om man får vara så vitsig). Därutöver utvecklades också en medeltida runrad, som på olika platser i landet användes av allmogen ända in i

Runstenen i Järsberg, Kristinehamn
urnordiska runraden.

F N Þ T R < X P H T I ~ E J Y E T B M M T O M X
f u þ a r k g w h n i j p r s t b e m l n g d o

Den urnordiska runraden

F N D * R Y * t l t h T B Y T A
 F N D t R Y t t l t ' T F T T ,
 f u þ o r k h n i a s t b m l R

Den vikingatida runraden

1800-talet. Skriften förekom på såväl handlingar/dokument som på olika redskap och verktyg.

I den här artikeln uppehåller vi oss i huvudsak vid runstenar av just sten. Forskarna på området menar att runskriften i första hand var ägnad ristning i trä, för detta talar den utformning tecknen fick. Men som trä har varit och är ytterst förgängligt är det med våra runstenar vi lärt oss det mesta om runraderna, och ristningarna som sådana, och de tider i vilka de restes i det svenska landskapet.

Sammanlagt finns, som sagt, omkring 2 800 runstenar i landet, de flesta av dem i de mellersta och östra delarna. Med sagatiden bakom oss är runstenarna våra förfäders första egenhändiga, skriftliga alster. Stenarna och texterna var juridiska dokument, de var våra första rese-skildringar, de förmedlade dramatiska berättelser och inte minst var de minnesmärken över fallna hjältar. Samtidigt som de därutöver förmedlade de mest skilda budskap. Resandet av runstenar kulminerade efter kristnandet och pågick till omkring år 1100. I Uppland bär 70 procent av stenarna det kristna korset.

I VÄRMLAND FINNS FYRA runstenar, två urnordiska och två vikingatida runstenar. Av de två förstnämnda kan en beses vid hembygdsgården i Gunnarskog, den s.k. Skramlestenen, den andra står strax utanför Kristinehamn, den s.k. Järsbergsstenen. De två vikingatida runstenarna står vid Hovlanda på Hammarö och vid Ve i Väse.

Skramlestenen i Gunnarskog

Medan landskapets övriga runstenar är resta på eller i närheten av ursprunglig plats kom den s.k. Skramlestenen bokstavligen i dagen under speciella omständigheter. Vid en

arkeologisk utgrävning under 1990-talet av 1300-talsgården Skramle i Gunnarskog, gården gick troligen under i digerdöden i samma århundrade, hittades runstenen som en grundsten under ett av gårdens hus. Var den ursprungligen stått och hur och när den fick en bärande roll i Skramle är naturligtvis okänt. Runstenen, i dag vid hembygdsgården i Gunnarskog, är från 600-talet och ristad enligt den äldre runraden. Skriften är mycket svårtydd men uttolkad sålunda: "Ötha ristade ensam. Jag känner faran."

Järsbergsstenen i Kristinehamn

Järsbergsstenen strax utanför Kristinehamn, efter vägen mot Mariestad, är också ristad enligt den äldre runraden. Det gör också denna text svårtydd men har följande uttolkning: "Jag herulen heter Uv. Ravn heter jag som runorna ristade".

Runstenen i Hovlanda, Hammarö vikingatida runraden

Hovlandastenen på Hammarö

Runstenen vid Hovlanda på Hammarö representerar den vikingatida ristningen. Toppen av stenen är i dag borta men en teckning från 1600-talet visar stenen i ursprungligt skick. Den uttolkade texten lyder: "Björn reste denna sten efter Esger, sin son".

Runstenen i Gunnarskog, urnordiska runraden

Runstenen vid Ve i Väse

Runstenen är placerad ett par kilometer efter vägen norr om kyrkan och är även den ristad enligt den vikingatida runraden. Den mycket fragmentariska texten lyder: Vibiurn brudur sin... och har uttolkats: "Stenen rest efter Vebjörn av hans broder". Flertalet av runstenarna i Värmland är i gott skick och väl vårdade. Stenen vid Ve i Väse är dock undantaget som bekräftar regeln. Den har en vacklande ställning i landskapet. Ytterst ansvarig för landets runstenar och tillsynen av dessa är Riksantikvarieämbetet/Runverket. ☺

Källor: Bl. a. Sven B. F. Jansson, Thorgunn Snaedal och Marit Åhlén.

Runstenen i Ve i Väse vikingatida runraden

Den mystiska branden i Persberg 1924

Jan Kruse, Nordmarks Hembygdsgrd/Gruvmuseum

Persbergs gruvfält ca 1920. Längst t.v. byggnaden som var gruvkontor fram till 1913 (nedbrunnet 1924), sedan det som var gruvkontor åren 1913–1924 (här brann Carlmark inne). Sedan magasinbyggnad (kvar 2009) och längst t.h. spelhus till Kung Gustavs schakt (kvar 2009)

På fredagsmorgonen den 5 december 1924 brann gruvkontoret vid Persbergs gruvfält (6 km NO Filipstad), vilket fick till följd att gruvfogden vid Taibergs gruvor, Nordmark, Henning Carlmark, född i Persberg 1870, innebrändes. Han var i Persberg på tillfälligt besök och bodde i ett rum i nya kontorsbyggnadens andra våning. Carlmark, som hade anseende som en mycket duktig gruvkarl, var vid dödstillfället anställd inom Filipstads Bergslags gemensamma förvaltning sedan drygt 10 år. Åren 1908–1912 var Carlmark anställd vid Persbergs gruvor och dessförinnan vid Grängesbergs gruvor.

Elden, som upptäcktes vid femtiden på morgonen av en annan i samma våning boende person, ingenjör Sjöberg, uppenbarade sig i just det rum, där Carlmark bodde. Eftersom dörren till den sistnämndes rum var låst inifrån, måste den brytas upp. Då slog lågorna ut från rummet, som stod i full låga. Carlmark var då redan kvävd och inget kunde göras för hans räddning.

Ett intensivt släckningsarbete påbörjades, men den byggnad, som inrymde det nya gruvkontoret, var då helt övertänd och den intill liggande flygelbyggnaden, gamla kontoret, antändes också. Då dessa byggnader ej kunde räddas, inriktades ansträngningarna på att hindra elden från att sprida sig till den andra flygeln, vilken utgjordes av laboratoriebyggnaden, som kunde räddas (finns kvar än idag). De nedbrunna byggnaderna var försäkrade för sammanlagt 45 000 kr.

Dottern till den omkomne gruvfogden Carlmark, Karin, var anställd på kontoret i Persberg och bodde i den brunna kontorsbyggnaden. Hon fick alla sina inventarier och persedlar förstörda och gjorde härigenom en avsevärd förlust. Den natt, då eldsolyckan inträffade, låg fröken

Carlmark hemma hos bekanta och hon fick underrättelse om eldsvådan och faderns död först när hon på morgonen var på väg till kontoret för att börja sitt arbete.

Då telefonen vid sjutiden på fredagsmorgonen öppnades, vände man sig i Persberg till Filipstads brandkår med begäran om hjälp med eftersläckningen. En grupp om 8 man med 2 brandsprutor reste ut till Persberg med bil vid 07.30-tiden och deltog i eftersläckningsarbetet.

Landsfiskalens förhör

Dagen efter branden, på lördagen, hölls förhör av landsfiskal (äldre titel för åklagare/ polismästare) Axel Nordell angående den hemska eldsvådan. Dessa gav dock ingen klarhet till eldens uppkomst. Han kom dock fram till att ingen kortslutning ägt rum. Ljuset hade hela tiden fungerat normalt. Det var ej heller någonting som motsade den först framkastade hypotesen, att gnistor från en cigarr eller pipa fallit i sängkläderna och antänt dessa.

Enligt vad undersökningen vidare gav vid handen, hade gruvfogde Carlmark vid halvtiotiden på torsdagskvällen gått upp på sitt tillfälligt bebodda rum på andra våningen i nya kontorsbyggnaden. Ingenjör Sjöberg, hade senare hört Carlmark gått ut och troligen var det han som återkom efter någon timme. När Sjöberg vid femtiden på morgonen vaknade vid förnimmelsen av stark rök och rusade bort till sin granne, fann han att rummets båda dörrar var reglade inifrån. Trävirkets hetta visade dock tydligt var branden startat. Sedan förrådsförvaltaren väckts lyckades de båda männen hugga upp den ena dörren, men de kvävande rökmassorna och hettan hindrade dem att ta sig in i rummet, och Carlmark var säkerligen redan död vid det här laget.

Gruvfogden Carlmarks hus vid Tabergs gruvor i Nordmark omkring år 1920. Troligen är det hans familj som är med på bild. Här bodde senare bl. a. gruvornas platschefer Bernt Dellwik och Lars Carell. Den sistnämnde, som även var ordförande i Nordmarks hembygdsförening under många år, flyttade från huset 2008

Privatdetektiv anlitas

En del märkliga omständigheter kring olyckan förekom dock, vilket bidrog till att gruvledningen omedelbart tillkallade en privatdetektiv från Stockholm. Detta för att verkställa ytterligare en utredning utöver landsfiskalens officiella. Resultatet av utredningen, som utfördes av detektiven i fråga, G. A. Adolfsson, framlades några veckor efter branden. Adolfssons invändningar var att Carlmarks släktingar aldrig sett honom röka sedan han lagt sig på kvällarna. Vidare hade en hustru Johansson, som städade Carlmarks rum under en tid av drygt tre år, blivit hörd och förklarar, att hon aldrig sett någon cigarrkopp, cigarettfimpar eller aska från sådana på hans nattduksbord. Dessutom hade både städerskan och den vid Persbergs gruvor anställde ingenjör Gunnar Wallroth (1894–1949), med bestämdhet förklarar, att dörren mellan Carlmarks rum och ritrummet ej kunde reglas inifrån gruvfogdens rum utan endast från ritrummet, då låset med regeln var placerat åt detta rum. Båda kunde med ed bekräfta denna sak. I övrigt kom Adolfsson fram till att dörrarna till gruvkontoret ej var låsta, vilket med andra ord skulle betyda, att vem som helst hade kunnat ta sig in i byggnaden och upp till gruvfogdens rum. Att anmärka är, att Adolfsson aldrig förhörde ingenjör Sjöberg, vilket han själv påtalar i undersökningen.

Enligt disponent K. G. Brunnberg (1867–1931) vid Persbergs gruvor, så var inte Adolfssons undersökning förestavad av farhågor för mordbrand. För övrigt så vägrade Brunnberg, enligt Nya Wermlandstidningen, att göra något uttalande om de omständigheter, som framkommit under utredningen.

Då polisen valde att negligera Adolfssons annorlunda resultat av utredningen, beslöt sig Adolfsson för att göra en anmälan till Justitiekanslern. Detta gav dock inget resultat, för i början av mars månad 1925, meddelas i Filipstads Tidning att JK lämnat hans anmälan utan åtgärd. Sanningen kring denna mystiska brand lär vi nog aldrig få veta.

Glädjedans

Hur var då Carlmark som person? Ja, det är inte lätt att veta något om. Så här skrev Sten Fogde (1923–2002), som var verkmästare vid Nordmarks gruvor, om Carlmark i några minnesanteckningar: ”Carlmark hade i Nordmark under sig ett antal gruvfogdar och några småbasar, hans regemente var omvitnat hårt, så hårt att när han brändes inne i kontoret i Persberg 1924 dansade arbetarna glädjedans på gruvbacken i Taberg”. Fogde var dock endast ett år när olyckan hände, så detta är något som han fått berättat för sig senare. ☺

Källor:

Filipstads Tidning 1924-12-06/09/16/23, 1925-03-05.

Minnesanteckningar från 1995 av Sten Fogde vid Nordmarks hembygdsgård.

HEMBYGDSFÖRSÄKRINGEN

Sveriges Hembygdsförbund

TA CHANSEN UNDER 2009

För att intensifiera det skadeförebyggande arbetet har för 2009 avsatts en halv miljon kronor till att ekonomiskt stödja föreningarna att investera i olika skadeförebyggande insatser. Mycket av dessa pengar finns fortfarande kvar att hämta hem för föreningarna. Ta chansen att få ekonomisk hjälp till era skadeförebyggande åtgärder!

Har ni godkända lås?

– Så att ni i samband med ett inbrott inte riskerar att bli utan eller få en nedsättning av försäkringsersättningen.

Har ni tillräcklig brandsläckningsutrustning?

– Så att ni uppfyller ett av alla de krav som finns på er som fastighetsägare eller verksamhetsutövare, om att förebygga och begränsa skada genom brand.

Listan kan göras lång på effektiva och betydelsefulla skadeförebyggande åtgärder som pengarna kan användas till.

LARMAVTAL TILL REDUCERAT PRIS

Nu lämnas rabatt både på installationskostnaden och på månadsavgiften för larmövervakning av Securitas Direct. Passa på!

Kontakta Carolina och Anette på Försäkringskansliet så får du mer information, råd och tips .

Hembygdsförsäkringen

Box 25

432 03 Träslövsläge

0200-22 00 55

hembygdsforsakringen@hembygd.se

Mjölkpallen

I Hembygdsföreningen finns det folk av alla slag
Det är inte bara ett "stammkärringslag"
Nej, där finns de som är specialister på bak
och det finns sådana som kan smi en sak

Allt om ull och lin en del kan
men också hur man väver ett bann
Där finns folk som är bra på slätter
Men det är lika viktigt att sälja lotter

I Hembygdsföreningen är det många tag som skall tas
och belöningen den blir: Höstens stora råakekalas
På Hembygdsgården finns många byggnader och hus
en kolarkoja det finns vid foten av granens sus

Mor Annas stuga på ängen står
bredvid en smedja där bälgen går
Ett hus för tvätt och byk
och ett för mangel och stryk

För de som ätit råakor i för stora lass
så finns det bakom knuten ett utedass
En järnväg finns med lok som går på batteri
den går till ett sågverk med fotogenmotor i

Men det fattas en byggnation från mi ti
jag hoppas att det en ändring kan bli
Varje gård hade en sådan med egen profil
byggd för att passa en särskild sorts bil

Tilda på Bostället hade bara två kor
så hennes byggnation var inte så stor
Där Väst tre gårdar samsades om en
den var stor och stod på stadiga ben

Där lekte vi kurragömma och kull
där lärde jag mig på cykel stå lull
Ett mjölkbord var platsen för vårt kiv
men också en viktig del av bygdens liv

Där kunde man fråga om att låna en häst
men man kunde också bli bjuden på fest
Man prata om när det var dags att så
ja, det var den tidens nyhetsbyrå

Som liten klättrade jag ibland ända opp
och åkte med mjölkbil till nästa stopp
En gång fick jag åka ända till Mo
det var ett stort äventyr skall ni tro

Som Skinnknutte fick jag på mjölkbord en annan blick
men det var ju för att många gånger för fort det gick
Över många ville jag då bara sväre
det i Bäckelid var jag väldigt nära

Laskeruds mjölkbord var väldigt populär
det hade tak som skydd för regnigt vär
Torrt och tryggt som Noaks Ark
halvvägs hem från Folkets park

I Fageråsen också ett mjölkbord fanns
där har jag gjort mitt livs leverans
Nej, det gällde inte till något mejeri
det var nog mera frågan om ett frieri

Nu är backen där också bar
men minnet, det lever kvar
Så om någon pekar ut var mjölkbordet skall va
ja då kommer jag och bygger ett i morron da

Lennart Svensson

Hembygdsförbundets Höstmöte

Höstmötet hålls lördag 24 oktober på Nyeds Hembygdsgård. Kaffe och anmälan från 9.30. Förhandlingarna börjar 10.15